

HOME SWEET HOME HAY LÀ LIỆU PHÁP TÂM LÍ CHỮA LÀNH TRONG CÂY ĐÀN MIẾN ĐIỆN CỦA TAKEYAMA MICHIO

ĐỖ THỊ HƯỜNG*

Tóm tắt: *Cây đàn Miến Điện* là một tác phẩm đặc biệt. Tác phẩm không kể câu chuyện về những người lính trong chiến tranh hay sau chiến tranh mà nói về hành trình đơn độc của một người lính Nhật vừa tìm cách chữa lành và chuộc lỗi cho chính mình, đại diện mình, dân tộc mình bởi “tội lỗi” khơi ngòi chiến tranh; vừa tìm cách hòa nhập để trở thành một tu sĩ Miến Điện, sống cuộc sống của một người Miến Điện thực sự khi chiến tranh đang trong những bước ngoặt cuối cùng để chấm dứt. Xuyên suốt tác phẩm là âm nhạc, với những giai điệu da diết của bản nhạc *Home Sweet Home*. Bản nhạc đã trở thành cứu cánh tâm hồn cho rất nhiều nhân vật trong tác phẩm: binh sĩ Nhật, binh sĩ Anh và cả chính những người Miến Điện. Thông qua việc nghiên cứu sự hiện diện và sức mạnh tinh thần lớn lao mà *Home Sweet Home* cùng âm nhạc trong tác phẩm mang lại, bài viết vừa phân tích những chấn thương tâm lý của các binh sĩ Nhật trong cuộc chiến tại Miến Điện, vừa lí giải cách thức họ tự chữa lành cho chính mình và những người xung quanh. Từ đó, bài viết khẳng định giá trị của âm nhạc, tình yêu quê hương, lòng trắc ẩn, tình đồng đội, tình yêu thương sẽ là cứu cánh, đưa con người thoát khỏi những vòng xoáy của cuộc chiến tranh phi nghĩa.

Từ khóa: *Cây đàn Miến Điện*, Takeyama Michio, *Home Sweet Home*, chấn thương, chữa lành.

HOME SWEET HOME OR HEALING PSYCHOLOGY THERAPY IN TAKEYAMA MICHIO'S *HARP OF BURMA*

Abstract: *Harp of Burma* is a significant novel that diverges from conventional war narratives by focusing not on the collective experiences of soldiers during or after the conflict, but on the solitary journey of a Japanese soldier. This protagonist seeks personal and collective atonement for the “sin” of initiating the war, while also striving to assimilate into Burmese society by becoming a monk and embracing an authentic Burmese way of life. Music, particularly the poignant melodies of *Home Sweet Home*, serves as a recurring motif throughout the novel. This music becomes a source of solace and resolution for various characters, including Japanese soldiers, British soldiers, and Burmese individuals. By examining the profound spiritual influence of *Home Sweet Home* and other musical elements within the narrative, this article explores the psychological trauma experienced by Japanese soldiers in Burma and elucidates the processes through which they and those around them

* TS. – Viện Văn học. Email: huongvhnnvvh@gmail.com

pursue healing. Ultimately, the analysis affirms that music, love of homeland, compassion, camaraderie, and affection constitute essential means of redemption, guiding individuals away from the destructive path of an unjust war.

Keywords: *Harp of Burma*, Takeyama Michio, *Home Sweet Home*, trauma, heal.

Ngày nhận bài: 10.05.2026; ngày gửi phản biện: 10.05.2026;

ngày nhận bài sửa: 28.05.2026; ngày duyệt đăng: 01.06.2026.

1. Mở đầu

Cây đàn Miến Điện (Biruma no Tategoto) được viết bởi Takeyama Michio (1903-1984), một nhà văn và học giả người Nhật Bản. Sau khi tốt nghiệp đại học với chuyên ngành nghiên cứu văn học Đức, Takeyama Michio sang châu Âu du học. Từ châu Âu trở về, ông tiếp tục nghiên cứu, giảng dạy và dịch thuật các tác phẩm văn học Đức sang tiếng Nhật Bản. Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, Takeyama Michio được biết đến là một cây bút lí luận phê bình nổi bật trong giới văn học Nhật Bản nhờ những bài phê bình văn học sắc sảo với những nhận định xác đáng và lí luận đanh thép. Theo dịch giả Đỗ Khánh Hoan trong bản dịch Việt ngữ *Cây đàn Miến Điện* (Sáng Tạo, Sài Gòn, 1971), tác phẩm được xuất bản ở Nhật vào năm 1946, và được dịch ra tiếng Anh với sự tài trợ của UNESCO vào năm 1960¹. Trước đó, năm 1956, cuốn tiểu thuyết đã được chuyển thể thành phim. Còn theo nguồn tư liệu trên *The Asia-Pacific Journal* thì tác phẩm này ra mắt năm 1947², được đăng thành nhiều kì trên tạp chí văn học *Con chuồn chuồn đỏ (Akatonbo)*, một tạp chí chủ yếu hướng tới đối tượng độc giả là trẻ em) trong hai năm 1947-1948 trước khi được in thành sách vào tháng 10 năm 1948.

Cây đàn Miến Điện lấy bối cảnh Chiến tranh thế giới thứ hai, nhưng trong tác phẩm, hầu như bóng dáng của súng đạn, những cuộc giao tranh, những sự chết chóc đã được nhìn dưới một góc độ khác. Điều nổi bật ở *Cây đàn Miến Điện* là sự hiện diện của những bài hát, điệu nhạc, những tình cảm nồng ấm, chân tình giữa con người với con người. Dường như điều này khác biệt với những cái nhìn vốn đã quen thuộc về phát xít Nhật, đặc biệt là những tội ác phát xít Nhật đã gây ra trong Chiến tranh thế giới thứ hai. *Cây đàn Miến Điện* lấy bối cảnh ở đất nước Myanmar - một đất nước Đông Nam Á nghèo nàn, lạc hậu và nguyên sơ, nguyên sơ cả trong thiên nhiên và tâm hồn con người. Thời điểm của tác phẩm cũng là thời điểm kết thúc chiến tranh, khi phát xít Nhật đã thất bại trên các chiến trường. Có lẽ bối cảnh của câu chuyện cùng thời điểm được miêu tả đã dẫn đến những sự kiện và thái độ cũng như cách nhìn khác về chiến tranh của các nhân vật trong tác phẩm. Trong *Cây đàn Miến Điện*, bên cạnh những

¹ Theo dịch giả Đỗ Khánh Hoan, ấn bản Anh ngữ của tác phẩm là *Harp of Burma* (UNESCO, 1966).

² Richard Minear and Takeyama Michio, "The Trial of Mr. Hyde and Victors' Justice," *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, vol. 4, issue 8 (2006): 1-11. <https://apjjf.org/-Richard-Minear/2192/article.html>

người Miến Điện bản địa, những người lính Nhật bại trận, còn có sự xuất hiện của những người lính Anh và Ấn Độ, đại diện của quân đội Đồng Minh. Các sự kiện chính xuất hiện trong tiểu thuyết là những cuộc chống trả yếu ớt, những cuộc hội ngộ bất ngờ trong chiến tranh giữa các đội quân ở các chiến tuyến, công cuộc thu dọn tàn dư của chiến tranh, chủ yếu là những công việc tâm linh. Đan xen vào những sự kiện ấy là những sinh hoạt văn hóa và tôn giáo thường ngày của người Miến Điện, mang lại không khí đời thường và yên bình cho câu chuyện.

2. Home Sweet Home và những giá trị chữa lành

2.1. Home Sweet Home - bài hát cứu thế

Nhan đề của tác phẩm là *Cây đàn Miến Điện*. Nhan đề ấy đã gợi dẫn người đọc về ý hướng của câu chuyện, đó là ý hướng về âm nhạc và chắc chắn cả sức mạnh mà âm nhạc đã mang lại, ở đây là trong thời chiến. Điều này tưởng như là một sự xa xỉ, thậm chí hơi mơ mộng và phi thực tế. Nhưng đọc tác phẩm, có thể thấy cây đàn Miến Điện chính là chìa khóa mở cửa tâm hồn các nhân vật, dẫn dắt và định hướng xúc cảm tâm hồn họ, giúp họ vượt qua những khắc nghiệt của chiến tranh, và thậm chí giúp họ nhìn nhận lại về đất nước của chính họ, về cái gọi là sự chiến đấu vì tổ quốc, về văn minh và hoang dã, về sự sống và cống hiến, về tình yêu thương, tình đồng đội và xúc cảm vì con người, vì nhân loại. Cây đàn Miến Điện trong tác phẩm chính là cây thụ cầm mà Mizushima sáng tạo ra cho đại đội ca hát của anh mỗi khi đại đội tập hát hoặc biểu diễn (để cho chính họ và những buổi biểu diễn này thường lôi cuốn rất nhiều người bản địa đến xem). Đó là một nhạc cụ làm bằng một ống tre dày lắp vào một ống tre khác uốn cong và gò chặt bằng những sợi dây đồng, thép hoặc đuranhôm. Có những cây đàn được gò bằng sợi dây da, loại này thường được dùng cho những nốt nhạc thấp hơn. Cây đàn Miến Điện cùng những âm giai của nó xuyên suốt tác phẩm vừa là một liệu pháp tâm lý chữa lành cho những xúc cảm tiêu cực của những người lính Nhật chiến đấu ở Miến Điện, lại vừa là chất xúc tác tích cực cho những nhận thức khác về chiến tranh, cụ thể là cuộc chiến phi nghĩa trên mảnh đất này. Đặc biệt, hình tượng cây đàn Miến Điện trong tác phẩm gắn liền với nhân vật Mizushima và sự Miến Điện hóa của anh sau khi được giao thực hiện những trọng trách của một đơn vị quân đội Nhật Bản ở Miến Điện sau khi quân Nhật đầu hàng.

Mizushima là một trung sĩ trong quân đội Nhật Bản. Nước da của anh hầu như đen kịt vì ánh nắng ở Miến Điện, đôi mắt sâu hoắm, to tướng, trong vắt. Mizushima là “nhạc công” của cả đại đội. Anh tự tay chế tạo cây thụ cầm để hòa âm theo đội đồng ca của cả đại đội. Mizushima sử dụng thụ cầm rất thành thạo. Anh thường soạn những bài nhạc đủ thể loại cho loại đàn này. Điểm đặc biệt ở âm nhạc của Mizushima là khi anh chơi thụ cầm, âm thanh từ cây đàn Miến Điện qua bàn tay anh phát ra vừa giống dương cầm, vừa giống tì bà Nhật Bản, hòa vào nhau và lơ lửng trong không gian. Đó cũng là dấu hiệu để các đồng đội của Mizushima nhận ra anh

sau này khi anh đã trở thành một tu sĩ Miến Điện. Dù chưa từng học qua một lớp nhạc nào, nhưng Mizushima có thể “chơi đàn khéo đến độ chẳng bao lâu đã có thể đánh theo bất kì điệu nào chúng tôi hát”¹. Đại đội của Mizushima được mệnh danh là Đại đội ca hát, bởi hầu như ngày nào họ cũng hát. Điều này thực sự là một sự khác biệt, thậm chí là dị thường trong hoàn cảnh chiến tranh, bởi có ai nghĩ rằng trong cuộc chiến đấu với kẻ thù và súng đạn, trên ranh giới giữa sự sống và cái chết, những người lính lại có thể ca hát hàng ngày, thậm chí cả một đại đội hát như thế. Ca hát đã trở nên tất yếu đối với họ, đến mức chính những người Nhật ở quê hương khi chào đón họ trở về đã không khỏi ngạc nhiên khi thấy họ vui tươi hơn hở, khi thấy họ luôn cất tiếng hát trong khi những người lính khác thì gầy yếu và mệt mỏi, đến mức những người đi đón phải đặt ra câu hỏi: Liệu những người lính này có được khẩu phần phụ trội nào không? Nhưng câu chuyện của một chiến binh trong đại đội ấy đã giải đáp thắc mắc của mọi người thay cho tác giả. Họ không được nhận bất kì một khẩu phần phụ trội nào, họ chỉ ca hát. Đại úy đại đội trưởng của họ là một nhạc sĩ mới tốt nghiệp trường âm nhạc, chính là người đã truyền cho họ tình yêu âm nhạc, tình yêu ca hát. Anh đã dạy những người lính, vốn trước kia chỉ là nông dân, công nhân ca hát. Họ đã tạo dựng nên một dàn đồng ca kì lạ trong chiến tranh, giúp họ tạo nên sự khác biệt đối với chính những người đồng đội của mình: “Chính sự ca hát đã giữ vững tinh thần của họ qua những chán nản hoặc khó khăn, và đã thắt chặt họ lại với nhau trong tình bạn, trong kỉ luật qua những năm chiến tranh dài đằng đẵng”². Một người đồng đội của Mizushima cũng đã khẳng định điều ấy: “Dù sung sướng hay khổ sở, lúc nào chúng tôi cũng hát. Có lẽ bởi vì luôn luôn sống dưới sự đe dọa của trận mạc và chết chóc, nên chúng tôi cảm thấy ít nhất cần làm công việc duy nhất này cho thật tốt chừng nào còn sống”³. Âm nhạc, với những người lính, lúc này không còn là một trong những giải pháp giết thời gian đơn thuần của họ nữa, âm nhạc - cụ thể hơn là việc ca hát - đã trở thành một liệu pháp tâm lý, giúp họ vượt qua những khắc nghiệt, thiếu thốn của chiến tranh, những tổn thương trong tâm hồn khi xa nhà chiến đấu, thậm chí cả những chấn thương tâm lí họ gặp phải khi chứng kiến những cái chết và sự thương vong đầy ám ảnh. Rõ ràng, ở nơi chiến trường, không hề có sự hỗ trợ của những bác sĩ tâm lí, nhưng những người lính Nhật đã tự tìm ra phương thuốc chữa lành tâm lí cho mình - đó là liệu pháp vô cùng đơn giản nhưng không phải ai cũng đủ kiên nhẫn và tự tin để thực hiện. Thuật ngữ “liệu pháp tâm lí”, “âm nhạc chữa lành” dường như là một thuật ngữ xa lạ trong bối cảnh chiến tranh, nhất là chiến tranh ở một nước Đông Nam Á xa xôi, lạc hậu. Thậm chí, nhiều con người ở thế giới đương đại vẫn còn hoài nghi về chính thuật ngữ “liệu pháp âm nhạc”⁴. Nhưng tâm lí học đã chứng minh liệu pháp này, hay nói rộng

¹ Michio Takeyama, *Cây đàn Miến Điện (Biruma no Tategoto)*, Đỗ Khánh Hoan dịch (Sáng Tạo xuất bản, 1972), 14.

² Như trên, 11.

³ Như trên, 12.

⁴ Jennifer Buchanan, *Ứng dụng âm nhạc để thay đổi cuộc sống*, Bùi Thu Vân dịch (NXB Công thương và Thái Hà Books, 2020), 13.

hơn là âm nhạc, chính là một bộ môn nghệ thuật có khả năng làm giảm các triệu chứng căng thẳng hay xúc cảm tiêu cực của con người, giúp chữa trị các vấn đề về tâm lí, bệnh lí, thậm chí có thể “thay đổi cuộc sống”¹.

Trong tác phẩm *Cây đàn Miến Điện*, những người lính trong đại đội thường thích những bài ca trang nghiêm, những bài ca có ý nghĩa sâu xa chứ không phải loại bài ca bình dị, tầm phào. Họ yêu thích và hay hát nhất những bài đạo ca, những bài hát xưa gắn với nỗi hoài hương như bài *Trăng trên lầu đài hoang tàn*, *Trăng mùa thu*, *Những bông hồng dại* và cả những điệu vui như *Sous les Toits de Paris*, những bài ca Ý, Đức. Họ đặc biệt yêu thích bài hát *Hanyu no Yado - Home Sweet Home - Trở về mái nhà xưa*. *Home Sweet Home* là một bài hát mong nhớ: “bài hát chẳng bao giờ không làm tâm hồn chúng tôi rung động. Trong lúc hát chúng tôi nghĩ đến gia đình và ao ước có thể cho gia đình nhìn thấy cảnh đẹp này, và nghe thấy chúng tôi đang hát”². Đây là bài hát họ yêu thích nhất và dường như cũng là thứ vũ khí tinh thần đắc lực nhất của họ, cứu họ thoát khỏi những giờ phút tưởng như cái chết cận kề. Trong đêm cuối cùng của cuộc chiến (với Đại đội ca hát), họ đã bị quân Anh phục kích, và chính những âm điệu và tinh thần của bài hát *Home Sweet Home* đã cứu sống họ. Cũng trong đêm ấy, họ mới biết chiến tranh đã kết thúc được ba ngày. Nhưng vì không có cách nào loan báo cho quân thù biết, quân đội Anh đã nghĩ rằng phải tiêu diệt hết quân đội Nhật để dập tắt mọi kháng cự. Vì thế mà có cuộc phục kích, và vì thế mà bài hát *Home Sweet Home* đã trở thành bài hát “cứu thế”.

Khi đêm văn nghệ ngẫu hứng được những người Miến Điện hưởng ứng, Đại đội ca hát như được tiếp thêm sức mạnh, họ ca hát, hát mãi, họ hát say sưa đến mức khi thấy xung quanh không còn một ai cũng là lúc họ nhận ra đại đội đã bị phục kích. Dù vậy, đại đội trưởng của họ, vị đại úy nhạc sĩ vẫn chỉ đạo đại đội tiếp tục ca hát như chưa hề biết chuyện họ đang bị phục kích để đánh lạc hướng quân thù. Và rồi họ tìm cách bày trận để quân phục kích không hề hay biết. Mizushima được giao nhiệm vụ quan trọng ấy. Anh cầm cây thụ cầm, đệm nhạc theo lời bài hát *Hanyu no Yado/ Home Sweet Home* thật hay, thật hăng hái. *Home Sweet Home* là một khúc nhạc trầm buồn, da diết, khiến bất cứ ai nghe cũng phải rung động. Tiếng hát của những người lính trong đại đội “hòa vào nhau, bè cao bè thấp, giao quyện theo sát nhau khăng khít”³ khiến cho chính những người lính Anh ở bên kia cũng bị quyến rũ. Đúng hơn, bài hát đã đánh động đến tâm tư của họ, nỗi nhớ nhà, nhớ quê hương của những người xa nhà đi chiến đấu, một cuộc chiến đấu lâu dài ở một xứ sở xa xôi. Thật ngẫu nhiên và may mắn, *Home Sweet Home* không chỉ là một bài ca riêng của nước Nhật, của những người Nhật, mà đó còn là một bài ca của chính những người Anh, bài ca mang tinh thần nhân loại. Vì thế, chắc chắn quân đội

¹ Buchanan, *Ứng dụng âm nhạc để thay đổi cuộc sống*, trang bìa.

² Takeyama, *Cây đàn Miến Điện*, 14.

³ Như trên, 39.

Anh, những người đang phục kích sẽ thật sự ngạc nhiên khi bài hát của họ lại được vang lên từ những kẻ thù bên kia chiến tuyến. Và vì thế, ý định ban đầu của họ đã biến mất, trong họ chỉ còn lại tình cảm đối với quê hương, trong họ dấy lên nỗi nhớ nhà, nhớ người thân. Và kì diệu hơn nữa, họ hát. Người đại úy chỉ huy đại đội đã “đứng thẳng đơ như trời trồng” khi anh đang sẵn sàng chiến đấu, sẵn sàng đón nhận những tiếng hô xung phong và những làn đạn vô tình từ phía bên kia thì lại nghe được từ trong rừng cây, từ nơi phục kích những giọng trong trẻo cao vút đang say sưa hát bài *Home Sweet Home*. Những người lính Anh bên kia chiến tuyến đã cùng hát bài *Home Sweet Home* với những người lính Nhật ở bên này chiến tuyến. Ngay cả khi những người lính Nhật đã dừng lại để sẵn sàng chiến đấu, những người lính Anh vẫn hát. Tiếng hát ấy lúc đầu đơn độc, sau đó, cả bốn phía cùng vang lên tiếng hát. Và như một hiệu ứng cộng hưởng âm thanh, “rừng cây vang âm tiếng hát. Tiếng đồng ca dâng lên ngay cả ở dưới chân vách đá vắt cheo leo qua dòng sông. Chúng tôi cũng hòa giọng hát theo”¹. Kì diệu hơn nữa là chính những người lính Anh đã rời bỏ vị trí phục kích ở trong rừng của mình, họ đã hạ súng, bước về phía những người lính Nhật, cùng trò chuyện, cùng hát, cùng ôm nhau dù không hiểu ngôn ngữ của nhau. Giữa họ đã có một thứ để xóa nhòa mọi khoảng cách, đó là âm nhạc, là những xúc cảm mà *Home Sweet Home* đã mang lại. *Home Sweet Home*, như thế, theo cả nghĩa đen lẫn nghĩa bóng, đã thực sự đưa những tâm hồn khô cằn vì súng đạn của những kẻ bị đẩy vào hai chiến tuyến xích lại gần nhau, đồng cảm và chia sẻ với nhau dù chỉ trong khoảnh khắc ngắn ngủi. Nhưng sự thật là khoảnh khắc ngắn ngủi kì diệu mà âm nhạc mang lại ấy là vô giá: nó đã chiến thắng súng đạn, chết chóc, đã cứu sống cả một đại đội lính Nhật và giúp cho cả đôi bên không bị thương vong. Thật sự, đó là một phép màu hi hữu trong chiến tranh: “Đến lúc này, chúng tôi không còn là kẻ thù nữa. Trận đánh đã không hề diễn ra. Trước khi hiểu rõ cái gì đang xảy ra, chúng tôi đang cùng nhau hát và tiến lại gặp nhau mà bắt tay”². *Home Sweet Home* lúc này không còn là một liệu pháp tâm lý chữa lành nữa, bản nhạc này còn làm được nhiều hơn thế: không chỉ xoa dịu những xúc cảm tiêu cực, những nỗi buồn, sự thất vọng, lo lắng, nỗi sợ hãi, mà còn bảo toàn tính mạng - sự lành lặn cả tâm hồn và thể chất cho những người lính.

Thực tế, *Home Sweet Home* là một bài hát cổ xưa của người Anh. Cội nguồn của bài hát là một bản opera có tên *Clari*, hay *The Maid of Milan*. Lời bài hát được viết bởi nhà thơ John Howard Payne (1791-1852) và phần âm nhạc được viết bởi nhà soạn nhạc người Anh Henry Rowley Bishop (1786-1855). Lời bài hát da diết, trầm buồn, khơi gợi nỗi niềm xa xứ nhớ nhà trong tâm hồn con người, đặc biệt là điệp khúc “Home! Home, sweet sweet Home! / There’s no place like Home! There’s no place like Home!”:

¹ Takeyama, *Cây đàn Miến Điện*, 41.

² Như trên, 41.

“Mid pleasures and Palaces though we may roam,
Be it ever so humble there’s no place like home!
A charm from the skies seems to hallow us there,
Which seek through the world, is ne’er met with elsewhere.

Home! Home, sweet sweet Home!

There’s no place like Home! There’s no place like Home!

An Exile from Home, Splendour dazzles in vain!
Oh! Give me my lowly thatch’d Cottage again!
The Birds singing gaily that came at my call,
Give me them with the peace of mind dearer than all!

Home! Home, sweet sweet Home!

There’s no place like Home! There’s no place like Home!

To thee, I’ll return overburdened with care,
The heart’s dearest solace will smile on me there.
No more from that cottage again will I roam,
Be it ever so humble, there’s no place like home.

Home! Home, sweet sweet Home!

There’s no place like Home! There’s no place like Home!”¹

Trong câu chuyện được kể lại, chính người kể chuyện cũng nhấn mạnh: Người Anh Cát Lợi hát bài hát ấy vì lòng kiêu hãnh khi nhớ nhà và thèm muốn những nguồn vui của quê hương yêu dấu; bất kì khi nào nghe thấy bài hát ấy, họ cũng nghĩ đến mẹ hiền, đến thời niên thiếu và nơi họ đã lớn lên làm người. Và vì thế họ ngạc nhiên, xúc động khi nghe thấy quân thù của mình - quân thù nguy hiểm họ đã bao vây tít trên đỉnh dãy núi Miến Điện - hát bài này².

Quả thật, ở một xứ sở xa xôi, nơi hoang dã và không văn minh, có lẽ những người lính Anh không thể ngờ những người lính Nhật thuộc phe phát xít không những có thể hát mà lại hát hay những giai điệu của dân tộc mình. Đúng là âm nhạc không biên giới, và tác giả câu chuyện đã phục dựng chân thực một câu chuyện mà ông được nghe kể lại về sức mạnh của âm nhạc, hay rộng hơn là sức mạnh của những giá trị nhân văn được gửi gắm trong âm nhạc. Ở đây là giá trị của tình yêu quê hương, tình yêu đất nước, tình cảm gia đình mà nhan đề bài hát đã nói lên

¹ Henry Rowley Bishop, “Song *Home Sweet Home*,” *Oxfordsong*, <https://oxfordsong.org/song/home-sweet-home>; John Howard Payne, “Civil War Music: *Home Sweet Home*,” *Battlefields*, <https://www.battlefields.org/learn/primary-sources/civil-war-music-home-sweet-home>.

² Takeyama, *Cây đàn Miến Điện*, 41.

tất cả: *Home Sweet Home*. Câu chuyện về bài hát này trong tác phẩm gọi nhắc đến câu chuyện của những người di cư trong nghiên cứu văn học hiện đại thế giới. Với những người di cư, tình yêu sâu nặng và khát khao cháy bỏng của họ cũng được gửi gắm trong giá trị của khái niệm “Home” (nhà, tổ ấm), mà nhà nghiên cứu Trần Tịnh Vy nhấn mạnh là “Home Sweet Home” khi nghiên cứu về văn chương của những người Việt Nam di cư¹.

Trong nghiên cứu văn học thế giới, khái niệm “Home” thực sự là một khái niệm quan trọng và mang lại nhiều cảm xúc, đặc biệt là trong nghiên cứu văn học di cư. Nhà luôn là nơi những người di cư gắn bó và khát khao mong muốn được trở về, nhất là những người di cư đã có sự gắn bó thời hoa niên ở quê nhà, hay nói cách khác là những người di cư thế hệ đầu tiên và buộc phải rời bỏ quê nhà vì một lí do gì đó. Nhà nghiên cứu Safran đã nhấn mạnh điều này:

- Họ lưu giữ kí ức chung, quan điểm hoặc huyền thoại về quê hương của họ - đặc tính địa phương và lưu giữ nó.

- Họ coi quê hương tổ tiên là ngôi nhà lí tưởng thực sự của họ và là nơi họ hoặc con cháu của họ cuối cùng sẽ (hoặc nên) trở về - khi có điều kiện thích hợp.

- Họ tin rằng họ nên bảo tồn và phục hồi sự thịnh vượng và an toàn của quê hương ban đầu của họ.

- Họ tiếp tục duy trì mối liên hệ cá nhân hoặc trực tiếp hoặc gián tiếp, với quê hương, bằng cách này hay cách khác, và ý thức dân tộc - cộng đồng của họ được xác định bởi sự tồn tại của một mối quan hệ như vậy².

Trong *Cây đàn Miến Điện*, tuy những người lính không hoàn toàn được coi là những người di cư, bởi họ chỉ đang di cư tạm thời, tạm rời quê nhà, tạm rời đất mẹ để thực hiện nhiệm vụ ở một nơi xa xôi; nhưng rõ ràng những xúc cảm về Home, về quê nhà vẫn thường trực trong họ, khơi gợi trong họ những tình yêu thương sâu nặng và giúp trái tim họ trở nên ấm áp. Đó cũng là thứ tình cảm mang đậm dấu ấn nhân loại, nó vượt lên trên chiến tranh, thù hằn, ghen ghét, đố kị,... thông thường. Những người lính Nhật trong bài, cũng giống như những người lính Anh và những người lính Ấn Độ buộc phải rời quê hương đi chiến đấu, khi hằng ngày phải đối mặt với súng đạn, chết chóc, với những nỗi buồn, sự cô đơn khi xa cách người thân thì đối với họ chỉ cần một âm hưởng của quê hương, một dấu hiệu nhỏ của quê hương cũng là thứ có thể ngay lập tức xoa dịu họ, hướng họ tới cái thiện. Điều đó sau này được các nhà nghiên cứu nâng lên thành quan điểm: nơi nào có hương vị, dấu hiệu của quê hương thì nơi ấy cũng chính là hình ảnh của quê hương, của Home Sweet Home trong họ: “Mặt khác, nhà/quê nhà (home)

¹ Trần Tịnh Vy, “Home Sweet Home in Võ Phiến’s tùy bút,” *SUVANNABHUMI*, vol. 14, no. 2 (2022): 207-231. <https://doi.org/10.22801/svn.2022.14.2.207>

² William Safran, “Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return,” *Diaspora*, no. 1 (1991): 83-99.

cũng là kinh nghiệm sống của địa phương. Âm thanh và mùi vị của nó, sức nóng và bụi bặm của nó, những buổi tối mùa hè êm dịu, hay sự phấn khích của trận tuyết đầu mùa, những buổi tối mùa đông rừng mình, bầu trời xám xịt u ám giữa ban ngày... tất cả điều đó, được trung gian bởi tính chất lịch sử cụ thể hằng ngày của những mối quan hệ xã hội”¹. Đó là lí do vì sao ngay khi âm điệu của bài hát *Home Sweet Home* vang lên từ bên kia chiến tuyến, dù được hát bằng một ngôn ngữ khác, cũng có sức lay động và kích thích lớn lao đối với những người lính. Giai điệu quen thuộc của lời bài hát quen thuộc xa xưa vang lên trong họ, đưa họ trở về sống với những kỉ niệm ấu thơ và những người thân yêu của họ đã xóa mờ mọi khoảng cách, mọi ranh giới, giục họ buông súng và kết thúc trận đánh trong hòa bình.

2.2. *Home Sweet Home* - bài hát thức tỉnh

Trong câu chuyện, *Home Sweet Home* không chỉ giúp Đại đội ca hát tránh được đổ máu và thương vong, bài hát ấy còn giúp những người lính Nhật tìm lại được đồng đội của mình, giúp những người đồng đội hiểu được tâm hồn và ý nghĩa việc làm cao đẹp của Mizushima. Sau khi đại đội “phá” được vòng phục kích của quân đội Anh bằng âm nhạc và tiếng hát, đại đội trưởng đã nhờ Mizushima làm thuyết khách, đến nơi trú quân của một đại đội khác báo tin về tình hình chiến trận cũng như sự thất bại của quân đội Nhật Bản để tránh đổ máu xảy ra. Mizushima vui vẻ nhận nhiệm vụ. Anh lên đường ngay lúc đó, mặc dù các đồng đội và chính đại đội trưởng cũng ái ngại vì đại đội Nhật Bản này rất ngoan cố chống trả. Quân Anh tấn công họ đã ba ngày mà họ vẫn chiến đấu đánh lại. Các sĩ quan Anh kiên quyết quét sạch đại đội ấy. Biết được thông tin đó, đại đội trưởng của Đại đội ca hát đã đề nghị các sĩ quan Anh cử người tới đó để thuyết phục họ đầu hàng, tránh một cuộc đổ máu và giết chóc vô ích. Mizushima đã mang theo cây đàn thụ cầm của anh để đi thực hiện nhiệm vụ. Nhưng Mizushima đã không trở về, nghĩa là anh đã chết khi thực hiện nhiệm vụ hoặc đã cố tình xa rời đồng đội. Đại đội ca hát đã trải qua rất nhiều công việc, được đưa đến các trại tù binh khác nhau, nhưng Mizushima vẫn bất vô âm tín. Trong những ngày ở lại Miến Điện chờ được trao trả về Nhật, họ đã cố gắng dùng mọi cách để tìm người đồng đội đáng quý của mình.

Đã một vài lần họ nhìn thấy một nhà sư người Miến Điện lại gần chỗ họ. Nhà sư ấy rất giống Mizushima, nhưng những giả thuyết của họ đều nhanh chóng sụp đổ, họ lại thất vọng, cho đến khi họ nghe được tiếng đàn thụ cầm chơi bài *Hanyu no Yado/ Home Sweet Home* mà cách chơi đàn, âm hưởng giai điệu chính xác là âm hưởng giai điệu kiểu Mizushima. Khi thực sự xác nhận được điều đó, họ đã nhận được thư từ Mizushima, lá thư kể lại hành trình của anh sau khi hoàn thành nhiệm vụ được giao, cảm giác đau đớn và xót xa của Mizushima khi bắt gặp xác những đồng đội Nhật Bản của anh rải rác trên khắp đất nước Miến Điện mà không được ai chôn cất, những day dứt, trăn trở của anh về việc nên ở lại đất nước hoang vu

¹ Robin Cohen, *Global Diasporas. An Introduction* (Routledge - Taylor & Francis Group, 2008), 10.

này để lựa chọn và chôn cất những người lính (cả Nhật, cả Anh, cả người Miến Điện) trong chiến tranh hay trở về Nhật Bản. Kết lại lá thư là lời từ biệt của anh với các đồng đội của mình, bởi sau tất cả, anh đã chọn ở lại làm một nhà sư Miến Điện, sống cuộc sống thuần hậu và hoang dã của người Miến Điện để thực hiện công việc âm thầm mà nhân văn, một công việc chắc chắn đầy gian khổ và hi sinh, trước hết là hi sinh chính hạnh phúc cá nhân và niềm khao khát bấy lâu của mình, đó là trở về quê hương Nhật Bản, trở về với gia đình, người thân, bạn bè. Mizushima đã chính thức đi tu, vì anh không chỉ muốn chôn cất những người lính Nhật bỏ mạng nơi chiến trường Miến Điện mà còn muốn làm những gì tốt nhất cho dân tộc Miến Điện, dân tộc đã dạy cho anh triết lý sống của một con người biết yêu thương thuần hậu, sống gần gũi với tự nhiên, dạy cho anh sự an nhiên và sự thánh thiện. Nhờ sống thực sự trong lòng những người Miến Điện qua suốt một thời gian “mất tích”, Mizushima đã nhận thức được những điều mà chính anh và đồng đội của anh đã lò mò nhận ra khi chiến đấu tại xứ sở này, và được phát biểu thành lời ngay trong đêm trận phục kích bất thành: “Nước ta đã gây ra một cuộc chiến tranh, đã thua trận và bây giờ đang đau khổ. Đó là bởi vì chúng ta tham lam, bởi vì chúng ta kiêu ngạo đến nỗi quên bằng giá trị nhân bản nơi con người, bởi vì chúng ta chỉ có một lí tưởng hời hợt về văn minh”¹. Nhờ có sự giác ngộ ấy và lí tưởng về sự an nhiên, cùng mong ước được giúp đỡ cả những linh hồn phiêu dạt cũng như những con người của đất Miến Điện, Mizushima đã bình thản đón nhận tin đồng đội sẽ lên tàu trở về Nhật Bản vào sáng ngày hôm sau sau buổi chạm mặt cuối cùng trong trầm lặng của họ, bình thản viết thư từ biệt và nói những lời yêu thương cuối cùng với những người đồng đội một thời: “Tôi rất sung sướng và biết ơn các bạn đã âu yếm thương yêu tôi, đã miễn cưỡng bỏ tôi lại đằng sau. Nhưng tôi sẽ ở lại xứ Miến Điện này, cái xứ mà tôi yêu thương và sẽ đi khắp nơi từ vùng tuyết phủ xuống bãi biển lấp lánh dưới ánh sao Nam Tào. Và khi nào nhớ các bạn đến độ không chịu nổi, tôi sẽ mang đàn ra chơi”². Và chắc chắn, bài hát mà anh hay chơi nhất, giúp xoa dịu tâm hồn anh nhất chắc chắn là *Hanyo no Yado - Home Sweet Home - Trở về mái nhà xưa*, bài hát mà anh từng đệm đàn hay nhất và sáng tạo nhất.

Thực tế, sự lựa chọn hành động của Mizushima dường như đã được báo trước qua những lời trêu đùa của đồng đội khi họ thấy hình dáng anh quá giống người Miến Điện, thấy anh yêu thiên nhiên nơi đây và tâm hồn anh có sự đồng điệu với họ: “Anh xứng hợp với bộ quần áo Miến Điện đang mặc đến nỗi chúng tôi thường cười và nói với anh: ‘Này, Mizushima, cậu phải ở lại Miến Điện mới được. Tại nó thích cậu ở đây đấy’”³, “Liệu cậu có muốn ở lại Miến Điện và chơi thụ cảm cho đến hết đời không?”⁴. Chính bản thân Mizushima cũng từng thừa

¹ Takeyama, *Cây đàn Miến Điện*, 191.

² Như trên, 192.

³ Như trên, 22.

⁴ Takeyama, *Cây đàn Miến Điện*, 33.

nhận với đồng đội của mình trước đó: “Kê ra thì tớ thích xứ Miến Điện”¹. Người kể chuyện cũng khẳng định điều này: “Hình như anh bị miền nhiệt đới quyến rũ dữ lắm - ánh nắng tươi sáng, màu sắc sinh động, hình thức sinh hoạt đổi thay, phong tục tập quán lạ kì. Anh lấy làm tự hào là khi mặc chiếc sà-rông anh không bị phân biệt với người Miến Điện”². Những người đồng đội còn nhận thấy Mizushima thực sự xúc động khi bị trêu đùa rằng sẽ ở lại Miến Điện đến hết đời. Anh hầu như ghen tị khi đi qua những nhạc sĩ lang thang người Miến Điện. Rõ ràng, cuộc sống tự do, cởi mở, phóng túng, gần với tự nhiên cùng với sự tôn trọng dành cho các vị tu sĩ và việc nuôi sống họ tất yếu như một công việc hằng ngày đã chạm đến tâm hồn Mizushima, cải biến anh và khiến anh trở thành một người như họ. Đồng đội của Mizushima cũng nhận thấy những nét đẹp tâm hồn này của người Miến Điện, đồng thời nhận thức được tính chất phi nghĩa của cuộc chiến cùng hành động của chính họ khi đến mảnh đất này. Có những lúc, họ đã tự vấn chính mình về bản chất hành động của họ, về việc lựa chọn thế nào thì tốt hơn - vẫn minh mà tham vọng hay nguyên sơ thuần khiết mà lạc hậu: “Chúng ta có phương tiện để tiến tới văn minh, nhưng trong nội tâm chúng ta hãy còn là những kẻ dã man, không biết dùng những phương tiện ấy như thế nào. Chúng ta đã làm những gì với những phương tiện ấy trừ việc gây ra một cuộc chiến tranh khủng khiếp rồi lại còn vượt bao đường đất kéo đến đây để xâm lăng Miến Điện, gieo rắc đau thương khủng khiếp cho dân xứ này? Ấy thế mà họ chấp nhận đau thương khủng khiếp đó và tiếp tục sống êm ả, thanh thản”³. Hành động của Mizushima cũng như việc những người lính của quân đội Nhật mang danh là phát xít thời ấy tự vấn lương tâm cho thấy triết lí sống an nhiên đã chiến thắng lối sống văn minh, sự êm ả thanh thản đã chiến thắng súng đạn chiến tranh. Chắc chắn, những người đồng đội của Mizushima khi trở về nước Nhật sẽ mang theo những tác động sâu sắc cùng những trăn trở ấy để họ có thể vừa xây dựng lại nước Nhật văn minh vừa tự răn mình sống tốt hơn: “Nếu cậu thích một thế giới văn minh, thanh bình hơn, thì có lẽ chúng ta càng nên bắt chước người Miến Điện thay vì người Miến Điện bắt chước chúng ta”⁴.

3. Kết luận

Cây đàn Miến Điện của Takeyama Michio thực sự là một tác phẩm chữa lành với sự đề cao giá trị của tình thân, tình yêu quê hương, tình đồng đội, tình yêu thương thuần khiết giữa con người với con người. Phương tiện chữa lành trong tác phẩm là những nhạc phẩm cổ xưa được phổ biến và yêu thích trên toàn thế giới, đặc biệt là *Home Sweet Home*. Nhờ đó, *Cây đàn Miến Điện* dường như tự tạo cho mình một vị thế khác biệt trong dòng văn học chiến tranh, đặc biệt là những tác phẩm viết về Chiến tranh thế giới thứ hai. Tác phẩm giống như một bản

¹ Như trên, 33.

² Như trên, 33.

³ Như trên, 68.

⁴ Như trên, 69.

“kiểm điểm” bằng văn chương để những người Nhật trẻ nói riêng và bất kì ai đọc được nói chung đều phải suy ngẫm về giá trị của những vấn đề muôn thuở của nhân loại: chiến tranh, hòa bình, tình người, gia đình, quê hương,... Có lẽ vì thế tác phẩm đã nhận được giải thưởng văn chương do cơ quan báo chí Mainichi trao tặng. Nhưng với tác giả Takeyama Michio, điều quan trọng nhất không phải là giải thưởng, mà là sự suy ngẫm của độc giả sau khi đọc truyện: “ông hi vọng độc giả sẽ không bắt gặp một truyện chiến tranh phiêu lưu nào khác nữa ở Miến Điện. Nếu truyện này đạt được mục đích, ít nhất nó cũng khiến độc giả suy ngẫm; như vậy tác giả lấy làm sung sướng lắm rồi”¹.

Tài liệu tham khảo

- Bishop, Henry Rowley. “Song *Home Sweet Home*.” *Oxfordsong*. <https://oxfordsong.org/song/home-sweet-home>.
- Buchanan, Jennifer. *Ứng dụng âm nhạc để thay đổi cuộc sống*. Bùi Thu Vân dịch. NXB Công thương và Thái Hà Books, 2020.
- Cohen, Robin. *Global Diasporas. An Introduction*. Routledge - Taylor & Francis Group, 2008.
- Library Thing. “Takeyama, Michio.” <https://www.librarything.com/author/takeyamamichio>.
- Minear, Richard, and Michio Takeyama. “The Trial of Mr. Hyde and Victor’s Justice.” *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, vol. 4, issue 8 (2006): 1-11. <https://apjff.org/Richard-Minear/2192/article.html>.
- Payne, John Howard. “Civil War Music: *Home Sweet Home*.” *Battlefields*. <https://www.battlefields.org/learn/primary-sources/civil-war-music-home-sweet-home>.
- Safran, William. “Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return.” *Diaspora*, no. 1 (1991): 83-99.
- Takeyama, Michio. *Cây đàn Miến Điện (Biruma no Tategato)*. Đỗ Khánh Hoan dịch. Sáng Tạo xuất bản, 1972.
- Trần Tịnh Vy. “Home Sweet Home in Võ Phiến’s tùy bút.” *SUVANNABHUMI*, vol. 14, no. 2 (2022): 207-231. <https://doi.org/10.22801/svn.2022.14.2.207>.
- Treyvaud, Matt. “*Harp of Burma* is an adventure story concealing weighty themes.” *The Japan Times*, June 27, 2015. <https://www.japantimes.co.jp/tag/michio-takeyama/>

¹ Takeyama, *Cây đàn Miến Điện*, 10.